

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 13.

У НОВОМ САДУ 31. МАРТА 1888.

ГОД. IV.

АНЂЕО ТУГЕ.

а распуштеном косом, под венцем од љубичица,
Спустивши блеђану главу на звучну, сребрну лиру,
Ја видим небеску слику. Са покиданих жица

Последњи акорд звони.

Божанска нека туга светли се са њеног лица,

И она сузе рони.

Анђео то је туге. По дубравама тамним

Њезина тужна песма болно и слатко јечи.

У њојзи очајник тражи утешне и миле речи,

И њима боле гони;

Она га у небо диже, дајућ' му криоца своја...

Музо! Хајдемо њојзи, јер то је сестрица твоја.

Војислав.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИ ПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

(Наставак.)

Још неје ни крочио преко прага, који води из блаженог царства безазлене идеалности у суморно царство безобзирне збиљности, . . . још на њему лептирски прах слатког ђаковања, не додирнут незграпном руком оне немани, која сад дрско телејише упљувке своје подлости и себичности разним „интересима напретка“ и „разлозима поретка“, сад, опет, да замедља блутавост свога лицемерства, теча час о „пријатељству“, о „побратимству“, о „услугама“, час о „пoboжности“, и тако даље, . . . још Бранко Стајић, тек да наврши свој triennium philosophicum, неје ни ступио у „јавни живот“, па већ, ето, у туђој руци маљ, којим би себичност дакује своје планове! Играчка туђег ћефа!

Зар је тако гадан тај јавни, тај практични (и како га још све зову) живот, кад се тако склапа брак, тај темељ свему животу и поретку у друштву?!

То ли је, дакле, узрок, да се ујак тако смиловао

сада на свога сестрића, те га призвао к себи!? Призвао га тек сада, када је, тако рећи, већ на прагу, да буде свој човек, а за толико година до сад не запита ни самога себе, како је том дечку? Па за чију љубав и сада? . . . Кукавни човече!

За то ли га, дакле, обасипа толиком нежношћу и пажњом она, која је повод, да је мати његова морала изаћи из куће брата свога као пребита сирота, да је и после тога с братом мрази?! Ко зна, каквим је блатом каљала име његово и његове матере, да замаже очи слабом човеку, па да себе боље угнезди?.. Гадни створе!

Је ли могуће, да и кћи њена зна за те материне вигове, кад се свагда онако наметљиво понашаше према њему? Је ли могуће, . . . тако млада, па тако покварена, тако ниско пала! . . . Јадна душо!

Оно инстинктивно неповерење према свима у поп-Стевановој кући, па и према самоме ујаку, с којим их је до сада Стајић све предусретао, он, који је ина-

че о сваком увек најпре само добро мислио, пређе сада у гнушање. Ујакова кућа поста му тесна, мрачна, гадна. Нема му у њој станка.

Хајде на поље, . . . у воћњак, . . . у гору, . . . ма куд, . . . само да се не састане више ни с ким од њих! Па у јутру, чим сване, бежи из тога понора, где све заудара подлошћу и нитковством! . . .

Дивна летња ноћ с месечином повила земљу као мати чедо своје у меке чисте повоје, као мати, која једнаком љубављу милује свако своје дете, простирући меке рубине исто тако и под онога, који јој пеленом загрчава сваку кап млека, којим га је одојила, као и под онога, који јој сваку сузу, што је негда над њим нејачким пред Богом исплакала, би-сером благодарности исплаћује.

И у том богоданом изобиљу, што га је иначе на-пајало новим животом, осећа се сада Бранко тапш. У тој дивној Фрушкој Гори, за којом је толико чезнуо, као за својом колевком, осетио се туђ, само-хран. „Тама за мном, тама преда мноме, а највећа у срдашцу моме“, завапио је негда његов велики имењак. Туга се нека стисла у његовим грудима. Тама нека као да хоће да му помрча светлост необичне љубави, што је носаше увек у срцу према свакоме, с којом свагда беше готов да обгрли цео свет.

Него у тој тами сукну једна варница, која му је увек у срећним часовима сијала као сунце, а у овакима му свакад била звезда, која му је јасно показивала пут и светлила му, да не залута. Већ да му увређена љубав и преварена вера у поштење с болом врисне: „Од кад те, мајко, нисам видео, ја јоште добра нисам видео!“ — а у исти мах падоше му на ум њене, материне речи: „Цео је живот школа.“ И срце му заигра утешено, да још има неко, у коме се никад преварити не ће, који га сваком речју својом учи, да у свету има љубави, него је треба заслужити, који сваким чином својим доказује, да ипак има и једна љубав, која не тражи заслуга, па је равна само оној, што је постала с Богом и нестаће је с њим, што, дакле, нити има почетка, нити ће имати свршетка, а то је мати и материнска љубав. Сад му тек изађе пред очи њен лик, кад оно пре краткога времена сврну к њој, путујући ујаку у Брајковца; сад тек разумеде њену притајану тугу, што неје она та, којој њен син након три године жури у походе, него јој тек уз пут сврће као познанику каквом.

И срце му гракну од неке милине, кад помисли, како ће му се добра душа опет обрадовати, кад јој сутра оде.

У том се врати натраг у село.

Та последња добра мисао, што му паде на ум, а уз то и мирисни фрушкогорски ваздух красне летње

ноћи учинише на Бранка таки утицај, да се осети лаган, „као да се на ново родио.“ Опет му мио цео свет. „Та, живот је овај тако слadak! Толико се прилика даје човеку, да га воли. И људи . . . па ни они несу тако рђави, као што се чини! Какав си ти, онаки ти се чини цео свет . . . Сиромаш пош Стеван! Неје ни то рђав човек! Пре га треба жалити него осуђивати. Понда госпођа Рашићка?! Боже мој, и она је мати. Само у доброј намери могла је доћи на таку мисао, да уда своју кћер за њега. За цело мисли, да би је тако усрећила. А оно девојче, збиља, и треба да се усрећи. Душа је њена чист још не-исписан лист беле хартије. Ваљан, поштен човек може по том листу исписати најлепшу песму, што је човек уме замислити. За што да не буде срећна?“

Понда му се мисао понесе за Даринком. Усамљеном, као што беше, даде му се широко поље, да их обадве, Јелену и Даринку, испоређује и пресуђује, пред самим собом. Колико би да је непри-стран, некако му вага судилачка и нехотице све већма претеже на Даринчину страну. Бадава, срце само тоне на ту страну, па му вуче и душу и мисао за Даринком. Јелена живахна, разговорна, искрена и страсна; Даринка тиха, озбиљна, безазлена и разборита. Као девојка можда ће се многоме пре допасти Јелена; али Даринка је врсна усрећити тек као жена, као мати. Дође му и ујакова реч на памет: „Ваљда не мислиш, да ћеш вечито ђаковати.“ Да! Понда треба помишљати и на своју кућу, на своје огњиште, на своју породичну срећу. Кад је човек срећан, мили му се посао, којег се подухвати. Одушевљеније прихваћа борбу у друштву за срећу другог, снажније се одупире разним неудаћама, кад има своје гнездо, кад има макар само један ку-так свој, за који сме рећи: „Ово је моја слободина; ово је моја срећа! Оваки хоћу да је цео свет.“ Па у том сновиђу о породичној срећи, о раду, о борби и заборавио, што рекао ујаку: „Поштен човек треба најпре да се побрине, како ће *издржавати* своју породицу.“ И толико се занео, помишљајући на Даринку, да, блажен, у мало гласно не кличе: „Мати, твој лептир је нашао свој цвет.“ . . .

Из села, а беше све ближе селу, допираше до њега необичан лавез паса. Као да се сви пси у Брајковцу побунили противу месеца, па из свега гласа протестују, што он тако на тенане „плови по небесном мору“, да му они не могу ништа. А месецу ни бригеша. Чисто не да гледати у себе, како је сјајан. Округао као похођанска погача, нарастао као мобарска гибаница, а пун заливен као божићна чесница. Неје чудо, ако би гладни Брајковачки пси да га загризу.

Али овај пут им неје жао на месец. Друго се нешто

збива у Брајковцу, нешто, што они не могу никако да схвате. Било да им је криво, било да им се допада, тек не могу срцу да одоле, те и они уде-сили збор.

Ох, како је дивно, слушајући их бар по издаље, пристао тај збор са својим forte и crescendo, уз онај pianissimo, што га вечерашњи гости из Маркове крчме „код разбијене канте“ извијају под прозори-ма попине Јелене!

Дакле, у сред Брајковца серенада!

Е, то бадрим чуварима ноћне безбедности у скривитом Брајковцу беше по вајкадашњи мир и поредак ноћни тако дисармоничан дар мар, на стародавне домаће добре обичаје и морал у Брајковцу тако опасан атентат, да не моглоше на ино, а да се једногласно не подигну против таквих новотарија. Тај тако једнодушни протест једва даваше на који тренутак бар маха, да се разаберу гласови одабраних чланова певачкога друштва Брајковачкога под прозорима попине Јелене и да допру до Стајића, док већ и он не дође у двориште свога ујака.

Та „дивна идеја“, као што би казао Јеша Дабижић, пала је прво у памет Јовану Јаковљевићу. Он беше предложио, да се „тако врсној певачици, као што је Јелена, поздрави ова красна и тиха ноћ песмом. Ја мислим, да ће наш коровођа...“

А коровођи, Брајковачком учитељу, Милану Кнежевићу вечерас срце необично ускипило „љубве жаром“, па не даде два пут рећи. Те кад отпратитише

кући и „чичу“, начеоника, нађоше, да је сад најзгоднији тренутак.

Сам коровођа почиње.

Али писар се замислио у улози каквог Дона Цезара од Базана, каквог шпањолског гранда у сред Севиље, па завија по свом срцу, по свом „вишем позиву“, као да је он сам ту, па сам својој дуљчинеји слади санак.

Благајник као вели: „Куд сви Турци...“, па савесно врши своје као бегеш.

Јеша Дабижић се сетио свога калфовања у Новом Саду и својих љубавних пустоловина по Темринском друму и Казанџиској улици, па се човек „дочепео лепа друштва“, те „не може друкче да тузи угове, већ се болном душом хвата за њихне трагове.“

Бележник се смеје „лудом послу“.

А Бечлија Јован га уверава, како је то „хеџ“. „Freund, ах то је хеџ!“

Госпођа Рашићка се устумарала по соби, бојаги, хоће да изађе из коже од јада, што јој „срамоте кћер“, па тражи негде горњу хаљину, да им изађе, па да им прочита. „То је опет масло тога Кнежевића!“

Поп Стеван се узврпољио у својој постељи, па гунђа и прети учитељу, како ће га то скупо стати, што му квари сан.

А госпођица Јелена... ох! Она чује Миланов глас и топи се од милине као масло на топлој прженици...
(Наставиће се.)

ПИТАШ МЕ...

Питаш ме: „Зашто, када сунце грије
кд да је божје око,
ливада лисна кад се јутру смије,
и све небо дубоко,

и када сунце при сврси свог тека
и сиње рони море,
сеоског звона када сјетна јека
уморне тјеши сторе...“

ох! зашто, зашто не видиш да твоје
мисли тад к Богу лете? —

Ја кажем: пусти, нек се руке моје
са твојом косом сплете!

Јосип Берса.

ЗАБАВЉАЧИЦА.

ПРИПОВЕТКА.

НАПИСАЛА КАРОЛИНА СВЈЕТЛА.

(Наставак.)

У том ступила Катица у службу код благо-
родне госпође саветниковице.

Ушла је за сумрака у кућу са свим мир-
но, врло се бојажљиво пријавила својој госпођи, па
се удалила по налогу саветниковичину, да још тог

истог вечера своје ствари уреди, али тако непој-
мљиво брзо, да је нико није могао посматрати.

То је, ваљда, најнепријатнији кутић у целој ве-
личанственој, пространој кући, који јој је саветни-
ковица за стан одредила. — Сва се стресла, кад је

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ушла у ниски, само једним прозорчићем осветљени вајатић. Стала, на дуго стоји код врата, а око јој плашљиво лута по том немилом простору. Та, то је туђина, права, ледена туђина, што ју је у овом загушљивом, устојалом ваздуху опколила, што на њу гледа немилим, равнодушним очима из сваког пустог кутића, са сваког комада старог, исхабаног намештаја, са оних бело окречених зидова, а ови ни бар каквом год сликом да су окићени. Па јој се та туђина око срца савила као змија у леденим колотовима, не би ли јој се зар сваки веселији и топлији осећај следио!

Узалуд тражи ма и мало пријатнијег местанцета, узалуд пита сама себе, шта би јој ту могло бити пријатно — узалуд! — Туђинска, лена, равнодушна, а ваљда и непријатељска рука све је тако удесила да јој ово место спреми, па јој га није ни мало, баш ни мало омилила. — Катица је то горко осећала. Тек сад у овом жалосном вајатићу чини јој се, да је збиља од своје породице одељена, да је свој завичај оставила, да је самохрана сирота!

Већ се хтела горко да заплаче, онако, како се људско срце само у туђини заплаче, него се мушки уздржа; усиљава се, да се шта више смеши, али тај осмех грчи је од плача! Сетила се на своју мајку, на ту добру, брижљиву мајницу, с тужним јој и бледим лицем, како јој је свечано обећала, да не ће тужити, да ће бити здрава, снажна, да ће бити баш њено добро дете! Сетила се свог погуреног, од брига рано остарелог бабајка, како се, благосиљајући је, заплакао, тако грко, као и она сама, — та, морао је да је пусти у туђину! Онда је чула, како ју је малој браћи и сестрама ставио за пример детињске љубави, како им је причао, да она своје место у отаџбини својевољно оставља, да би родитељима олакшала бриге. Још јој чисто горе образи од његових пољубаца, још чисто осећа на свом челу трагове врелих му суза, које није обрисала. Тада мушки скочи, хоће чисто да стресе своју тугу као какву слабост, која јој не приличи. Та, од паметног јој понашања зависи много, врло много! Скромна јој плата на то је одређена, да много што-шта у породици поправи и улеша; па мора по што по то гледати, да се допадне својим новим претпостављенима. — Брзо пређе руком преко лица, као да хоће бар са лица да збрише тугу из срца. — Како ли је то утешна, пријатна мисао: потпомагати своје родитеље! Катица се на мах осети као на ново рођена!

Брзо се лати посла: мали свој црни сандучић намести у угао, поче као грлица певучати, па се даде марљиво да гомилицу свога рубља уреди. Њена скромна, не баш тако велика гардероба, тако рећи, није се ни видела, кад ју је обесила у велики стари орман,

украшен црним дрворезом, а заузео половину уске собице. На разљуљан, истрвен сто метла је у место простирача своју шарену, вунену мараму. Красна је то мисао! Та, сад је покрила најодвратнији намештај, те чисто оживела целу собу.

Разреди лепо старе столице, од којих свака друкчије изгледа, свака друкчије обојадисана, и свака има друкчију навлаку. За тим ишчисти многогодишњу прашину из узглавља, па дођоше одмах веселији.

Ено је већ готова! — Задовољно се обазире; збиља, све већ пријатније изгледа. Скоро је уверена, да ће, савесно свој вајатић уређујући и чистећи, ипак моћи у њему становати. Али, боже мој! Реч јој у грлу заста. Како може бити само тако заборавна, па да не мисли на мајчино световање.

Поглед јој пао на одар и на празно место над њим... Како јој је својски мати на срце метала, да најпре пође с Богом у свој нови стан, не би ли јој дао срећу и свако добро под тим господским кровом. Та мајка јој је још својеручно скинула распеће Христово, које је висило од њена детињства над њеним одром па јој га пружио са напоменом, да прво ово свето обележје обеси на своје место... А гле, на сваку се ствар пре сетила и наместила је на право место, само не на ту главну, најважнију! — Шта ли би јој на то рекла мајка! За цело би казала, да ће то донети несрећу!

Катица науми, да о том несретном догађају радије ћути, те да се потруди, да двоструком побожношћу одврати од себе злу судбину. Дрхтавом руком обеси над својим одром распеће од слонове кости о плаву вршцу, кроз коју је провукла гранчицу са врбице још од цветне недеље, па онда падне пред тим простим олтарем на колена...

Још никад није из ове куће отишла тако невина молитва небесном оцу, као што је сад из тихог вајатића Катичина.

Ма да се непрестано сећала свог места, ипак се потрудила, да обрати све своје мисли новом задатку. Колика је то жеља, како ли је то јака воља у тим slabим девојачким грудима, да буде од користи, да се допадне госпођи својој, па да је похвали, — ах, како јој срце чезне, да буде једном пријатном речју усрећена.

Нехотице се сети на младог господина, који је њој, непознатој девојци, на првом кораку толико доброту указао. Већ давно је престала молити се Богу, а ипак још клечи са прекрштеним рукама, с одушевљеним погледом, као у неком побожном размишљању. — Зар може ико на свету бити срдачнији, милостивији и лепши од тог младог господина? — сад већ „њена“ младога господина! — Дуго пође о

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

томе да премишља . . . Како су то пријатне речи: „Њена младога господина!“

Девојка подиже главу. Шта се то зби, да јој од једанпут тамна собица постаде светлија, стари намештај са свим познат, а голи пусти зидови као ружичастом светлошћу озарени? За што све на мах доби тако мио изглед? Њен позив од једном јој се учини тако лак, а растанак јој с местом рођења не тако здраво тужан, а њена судбина така, да би јој човек могао чисто завидети. Опет с осмехом прекрсти руке, погну главу смерно на груди, — да се ипак, пре него што легне, још помоли Богу за „свога“ младога господина.

Ма да саветниковица о том свему није ништа знала, могла је бити за предлог и препоруку госпођи бароници благодарна. Премда је Катица у елегантном животу новајлија, те не уме да се у њему креће, ипак има много лепих страна, које могу саветниковицу с тим недостацима измирити. Али верна својим начелима саветниковица не показа никад својег задовољства, никад не спомену врлина своје служавке, као што Катицу пред Едмундом јогунасто назива; већ тим чешће износи њене махне.

Но Катица се не да збунити тим непризнањем. Мисли, да то тако мора бити, да девојка њена полагаја не може ништа друго ни захтевати. И не узима на ум, како је никад нико не похвали, а нада се, да ће кад тад то бити, па мисли, ваљда није обичај код високих, богатих госпођа, да признају малене заслуге. Не показује се никад, кад је карају, да је сувише осетљива или да јој је увређен понос, већ прима скромно и пажљиво сваку опомену; ради тихо и неуморно, као вредни мрав, цео бојжи дан.

Чељад је познала брзо њену скромност — и жељу, да им се допадне, у место да је спрам њих охоло, а она је ипак нешто више него ли што су они! Сви се према њој понашају умиљато и услужно осим старе куварице, којој не могу да докажу, како Катицу није саветниковица узела к себи, да на њу пази. По куваричину мишљењу не може Катица ни имати друга посла. Капетан и млади господин су љубопитљиво погледали у Катицу, кад је први дан за сто села; али је нико од њих даље и не рачуна ни у што. Едмунда, као што знамо, не занимају женске; понаша се према њима све још онако равнодушно, као и пре. А за капетана је и сувише мало лепа, па три том, заиста, и смешно плашљива. Држи је за са свим недостојну своје пажње, па ју не усрећи ни сенком своје уобичајене галантерије спрам женских, ако и нису баш увек биле све из честитих кругова.

Катица обавља у госпође саветниковице са свим друге послове него што су били уговором одређени.

Примљена је, да своју госпођу забавља, да ју на шетњама прати и да се занима лаким пословима, који јој приличе.

Али саветниковица на зло употреби њено неискрство и скромност. Чим је видела, да се девојка не противи и да хоће све да уради, лађајући се својевољно сваког посла, не би ли јој се умилила: отпусти одмах из службе собарицу па да Катици у руке, без икаква повишења плате, највећи део посла.

Наравно, да јој није пало ни на крај памети, да Катици тим велику, грдну радост чини. Катица се није ни сетила, да јој је слаба снага одвећ оптерећена. Та она је добила нов посао, на ком је већ давно собарици завидела, — да послужује младог господина, ма да сад не може походити своје родитеље, јер нема каде; и ако су јој сад и оно неколико празних часова у вече одузели, ипак је још касно у ноћ у посао удубљена! Сад има право, без намећања, да се брине за његове потребе, да се стара за његову угодност, — та, с ким би сад своју срећу мењала? Под њеним надзором морају служавке да његово рубље уређују и собу му чисте; али ни једна од њих не сме ствари младог господина ни прстом дирнути, — тај посао задржала је сама за себе.

С чудним осећајем ушла би у његову собу, кад није унутри . . . Свака ствар, коју он употребљава, њој је светиња. Срце јој јако куца, кад купи по соби разбачене књиге и хартије, па их се дотиче с тако побожном мишљу као богомољац светих моћију. Тако би радо разгледала те слике, те књиге, на којима његово око почива, али је неки непојмљив страх задржава од тога. Но ако је случајно остала каква књига отворена, тада се ипак осмели, да баца на њу плашљив поглед. Тако би неисказано радо да зна, шта ли је то у њима, кад га може по читаве сахате да занима, те не одвраћа ни очију од њих.

А то су понајвише нежне, лепе песме, које певају о тузи усамљена срца, о чежњи за удаљеном љубавцом, о милинама љубави. Румен је облива, а сузним очима чита те дивне речи, које јој се чине тако познате, као да их је већ један пут знала или, ваљда, у сну чула. Не може тако добро да се сети; али о томе је уверена, да су ти гласи у души јој већ једаред одјекнули.

Радо би дала неколико година свог живота, кад би се могла срцем и душом удубити у чаробни им садржај, па онда страну по страну научити на памет. Тужно, са препуним срцем намешта дивно увезане свеске у књижицу, а што даље, тим мање се чуди, како може млади господин над њима на цео свет да заборави. Али тим чешће пита сама себе, па се онда застиди због своје радозналости, која јој не приличи, да л' то млади господин каткад мисли и

на девојачки свет, који је тако пун дражи и о ком се пева у песмама тако мило и тако идеално? . . .

Како је из дана у дан устајала зором а последња у целој кући легала, без икакве забаве, која добу јој приличи, без потребнога одмора, без признања и без и једне лепе речи, која би је охрабрила, можда би и подлегла, — али јој снагу одржава само помисао на младог господина.

Он је, до душе, као обично замишљен, па се мало осврће на свет, али како Катица безазлено у души својој мисли, тим више на садржај својих књига, но ипак зна поред све своје сањарије, да сад брижљиво, верно око бди над његовим потребама.

Како је ћуталица и непријатељ свију фраза, то уме своје задовољство да покаже девојци на дирљивијачки начин.

Казао је својој мајци са свим просто, да ће само ону каву пити, коју Катица скува; да ће само оно рубље носити, које она сашије. Његову лампу уме само она упалити, са писаћег му стола само она прашину убрисати, а огрлице, које она није шила, — а то је он за чудо познао, — пошље ражљуђеној саветниковици натраг. — Па зар може Катица тражити веће награде?

Једва је после дужег времена опазила, да је поред свег тог задовољства тек каткад погледа и да је није никад ословио осим из потребе. Тада мисли у својој безазлености, да се млади господин према њој и не може другчије понашати. — Премда од посла уморена и са свим клонула од умора, ипак иде увек с веселим лицем у свој вајатић. Приступила би свом уском прозорчићу, где стоји неколико лонаца скоро увехла цвећа, па је с тога из собе госпође саветниковице и изнесено, што му је доба цветању и лепоти прошло, а сад без сунца и без ваздуха истерало неколико закашњених увојака, као из благодарности према милосрдној вртарици. Последњи посао јој је, да га залије па кад му миомир омирише, гледа на небо, у ком се сија тисућ светова, а у томе понавља полугласно речи младог господина: „Врло сте добри, Катице!“ — „Вашом сам вештином изненађен!“ — „Како сте услужни!“ — „Заиста сте и сувише добри!“ — А тада у том ноћном мирном часу нема, ваљда, под тим алемовим звездама већег задовољства, веће среће него у том мирном и скромном срцу њену! — Катица не може дуго да у небо гледа, а да се не сети младога господина. Понда гледа дуго и дуго на звездано небо, па се сећа, како јој је дојкиња причала, да сваки човек на свету има на небу своју звезду, која се онда роди, кад и човек, па се угаси, кад он умре. Тако јој падне на ум, да међу звездама потражи звезду младога господина. То не може никоја друга бити, него она тамо нај-

сјајнија, најсветлија! — Као што је она надсветлила све остале звезде својим сјајем, тако је баш надмашио и он све остале људе лепотом и добротом. Сјаји баш тако као и његове очи, само с том разликом, што пред његовим погледом мора одмах да спусти очи доле, а на његову звезду сме и може дуго да гледа, док јој очи не засузе.

Из почетка морала је ту звезду увек по ново тражити, — на небу је и неколико других њој сличних, и ако ни једна од њих није тако светла; али за неколико дана нашла би је увек пре свију осталих. И звезда као да је њу познала. Из почетка је Катицу поздрављала погледом; али што дуже, тим се боље упознала с њом, па се најпосле разговарала са звездом младога господина, као да би он то сам био — само што се пред звездом није стидела, као пред њим, и што пред њом није имала никакве тајне, а пред младим господином, — Боже мој! Пред њим се не усуди ни уста да отвори. . . .

Госпођа саветниковица поред свог иметка ни о чем другом радије не премишља, него како би своје дохотке увећала. Дуго је размишљала, док јој није пало на ум да сагради павиљон на крају свог пространог врта, који се пружа чак до градских зидова, па онда ту зграду да да под најам.

Врт ће остати и поред свега тога још доста велик, не ће му то ништа наудити; а њеној угодности не ће сметати то, што ће укућани пролазити кроз кућу јој на улицу.

Саветниковица је добро смислила; због појетичног положаја куће усред цветна врта јавило се много људи, који су јој нудили грдну станарину. Али је ћудљива госпа бирала; имала је сваком нешто да замери, нико јој није био по вољи, одбијала је једног по једног разним и увек са свим безразложним изговорима, па већ је изгледало, да ће остати лепа јој летњиковац празан. Тада се јави нов потражилац. Био је то стари барон П.; рече, да је дошао наговорен од своје кћерке, која је романтичном зградом очарана, да ју узме под најам.

Премда је барон, немајући велика имања, за четвртину мање нудио него остали, ипак му саветниковица изда стан одмах и с највећом готовошћу.

Становати са племићем, тако рећи, под једним кровом, састајати се с његовом породицом, увецобати се у аристократским манирима, — све ју је то већма мамило него неколико форината више на годину.

Господина барона примила је саветниковица с обећањем, да ће према њему имати обзира; а кад је он казао, да са кћерком Алмом врло прост живот провађа, умолила га је врло лепо, да јој изволи госпођицу што пре приказати, како би ју могла са високим друштвом упознати.

Пуковник прими очевидно врло радо тај уљудни предлог, па се растане са својом домаћицом у највећој љубави.

Едмунд се никад не брине о мајчиним плановима. Саветниковица јогунаста и охола — уређује све по својим застарелим назорима, па се није никад ни освртала на синовљеве приговоре. Он се навикао мало по мало да ћути и остави њој да управља и влада све, какогод хоће, па се чини њеним стварима и невешт.

Допустио јој је равнодушно, да сазида на најлепшем месту у врту кућу, па да је да под најам и слушао је врло немарно њено извешће, да се високородни укућани већ изволели доселити.

Ђура је већ опазио оца и кћер, па се сагласио са текмом, која се одушевљено дивила изванредној лепоти младе баронице и правом племићком изгледу старог господина. Али Едмунд, знајући, да му је мати и сувише наклоњена тој врсти друштва и да капетан свако њено мишљење, улагујући се, одобрава, не обрати њихову разговор у ни мало пажње.

Неколико дана прошло, а Едмунд скоро заборавио на нове укућане. Једанпут у вече врати се раније него обично из шетње, па се на тенани по широким степеницама стане пењати у своју собу. Црвени зраци на заходу сунца падају кроз целу ширину великог прозора на мраморне степенице, украшене киповима, па застајују, као са радошћу, на величанственој високој згради, где говори о изобиљу не само сваки и најситнији украс, него и најнезнатнији предмет.

Едмунд је данас замишљенији него иначе; штета, што га није Катица видела. Заиста би погодила, о чему сада премишља.

У један мах нешто зашуста као свилене хаљине. Он дигне главу. Њему баш насупрот иде, не, лети нека госпођица.

Едмунд се упрепастио; то га потресе, као да га неко у срце удари. Као прикован, без и једне речи стоји — анђео, девојка, вила! Каква је то небеска појава? Госпођица га погледа брзим погледом, а он све једнако стоји и на њу гледа; није скинуо ни шешир, ни једном речју је не поздрави, па, шта више, не сврну јој ни с пута, кад, лака као срна, руменија од вечерње румени, поред њега протрча и нестаде је у сенци између стубова.

И кад више није могао чути шуштање свилених хаљина ни лаких корачаја девојчаних, и онда је још непрестано гледао на место, где се она у сумраку изгубила.

На то шкринише негде врата. У највећој хитњи, као крадљивац, бојећи се, да га когод не ода, пожури се Едмунд у своју собу, да га нико не види.

Па ипак је баш он сам на нечувен начин поха-

ран. Лепе девојке нестало је заједно са његовим миром! А како му је тек било онда, кад се другог дана у подне, као обично, у мајчиној соби на наслоњачу угодно наслонио, па са књигом у руци на лепоту девојку мислио: а врата се отворила, и господин барон П. увео своју кћер, да ју госпођи саветниковици прикаже, напомињући јој њено пријатељско обећање, да ће се за девојку заузети, па ју са друштвом упознати.

Алма је то била — она вила, онај анђео, она богиња! — Да саветниковица није дама *comme il faut*, једва би се уздржала од плача од самог блаженства. Та, сад ће она постати бароничина *garde de dame*, па још тако дивне, тако изванредно отмене баронице . . . Надвладавши своје осећаје, измени са бароном и Алмом читаву књигу углађених, у таквом слушају неизбежних фраза.

Едмунд их није слушао, а, као што је изгледало, баш ни Ђура, ком се очи при погледу на девојку промениле у два жива пламена.

Катици се исто то десило, што и тој двојици. Седи код прозора са својим шавом, па гледа на госпођицу, као да не може да верује својим очима, да може бити на свету такве дивоте и леноте; а ипак јој лебди неко у мислима, на кога јој наличи млада бароница!

Ах сећа се! Тако, баш тако изгледа та госпођица, као да је најлепша песма из Едмундових књига оживела, па сад говори, креће се и смешка се . . . „Воже мој, какав је то анђео!“ шапуће тихо.

Али Едмунд, иначе тако равнодушан, чу нехотице њене речи; окрену се поплашеној девојци. А ова претрну, да ће је за превелику јој љубопитност покарати. Но он се насмехну на њу, . . . насмехну се тако изванредно благо, да она онесвесну, да заборави на све остало — и на саветниковицу и на младу бароницу, и хтела не хтела морала се читав дан смешити тако, као он! Смешила се и на стару куварицу, на ону, која мисли, да јој Катица пркоси и да је примљена, само да њу надгледа; смешила се и онда, кад је после сама остала на шву код сточића; смешила се и у вече на голе зидове своје собице, па се нагнула ћутећи над бледим цвећем у узаном прозорчићу, па гледала на „звезду младог господина“, . . . па и први зраци сунца, што се рађало из ноћног крила, па позлаћивало високе забате и чађаве димњаке кућа, затекли су још благи осмех на невином јој лицу.

Млада бароница долазила је сад сваки дан саветниковици, пратећи ју час у друштва, час у позориште, час на игру, час на концерт, у кратко свуда, где се скупљао богати свет. Саветниковица дошла

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

чисто млађа од саме охолости. Та, није то шала: имати тако лепу пратилицу, што јој појава оставља дубоке утиске у вишим круговима. Са свим заборавила, да не сме због своје мигрене у вече дражити живаца, да би јој сад Едмунд опет могао, кад би хтео и имао времена, пребацити дневне шетње, које се настављају далеко после поноћи. Али он се задуби

сад још чешће и дуже у своје миле књиге. Само Катица врло често опази на своје велико чудо, да књигу држи или натрашке или да гледа по читаве сахате на једну и исту страну.

Опет сама себе пита, осрамоћена својом све већом радозналешћу, да ли је и млади господин познао, да је то баш Алма, о којој песници певају?

(Наставиће се.)

ДАР.

(НАРЦИСА ЖМИХОВСКА.)

Плакала, руку дала,
Златан прстен дала свој;
Ја примио, пољубио,
Бануо у свет.

Како бахнух, не узданух,
Јер свет беше тако леп,
Дивно свуди, цвеће, људи,
Дани млађани.

Брао сам, ох! Љубио сам,
Говорио себи сам:
Ту куд кренеш, оком гленеш,
Среће, блага тма.

Цвети мире, гукe шире
Браћа мени ода свуд,
Онде она, даде бона
Само сузицу.

Сузу дала, руку дала,
Златан прстен дала свој,
На пут цео, где бих хтео,
Тако мален дар.

И то рекох, па потекох
Даље, даље у тај свет;
Дође доба, ја до гроба
Дођох немоћан.

Гледам јаву, сагнем главу,
Тражим цвећа — свело већ,
Тражим људи, заман труди,
Нема ништа сад.

Од обиља ваја, миља,
Само њена суза још
Ах! и оста, тај што доста,
Златан прстен њен.

С пољског Рајко.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Но ко каже и где пише то?

И да ти не кажем, знам, да ћеш и сам, читаоче драги, из стопа одговорити: Орбин! Тако је, погодио си, — и ко би могао други бити, већ Орбин или Мавро Орбин, ком и онако већ толико имаш да благодариш, што знаш, да је Вукашин убио цара Уроша, да је Милош Кобилић био зет кнеза Лазара и да се љуба његова звала Вукосава, и да је Вукосаву ударила старија сестра Мара Вуковица по образу и да је Вук подговорио — но о том Вуку на послетку, а овде се има да констатује, шта је све казао и записао тај велики Дубровачки Словинанин, тај Орбин, и да без његове повести словенскога царства много штошта не би знао, Србине и српски сине, што сад знаш. И још нешто да ти кажем — а то, што ћу ти сад казати, то добро утуби и паметуј, Србине и српски

сине! Знај дакле и паметуј, да без Орбина и те његове повести не би славио ни прославио ни тристагодишњицу Ивана Гундулића ни стогодишњицу фра-Андрије Качића — или двестагодишњицу, ако си пропустио прославити стогодишњицу његову. Благо теби, благо ли мајци твојој, Србине и српски сине, што си тако свестан, те славиш и преслављујеш тристагодишњицу Ивана Гундулића и што си вољан да прославиш и двестагодишњицу фра-Андрије Качића, који сложи „Угодни разговор народа словинскога“ и који ти у том угодном разговору запева ону „писму од четири света имењака“, од којих

„Четврти је ружка изабрана
„Од колина Неманић Стипана,
„Словинскога краља и цесара,
„Од источни страна господара,
„По имену калуђере Сава,
„Жруна, дика, поштење и слава

„Словинскога пука и народа
и т. д. и т. д. и т. д. све до краја.

Ја се мало занесох и удалих од питања, — а питало се, ко каже, и већ се одговорило, да Орбин каже, да је босански краљ Твртко послао у помоћ кнезу Лазару свога војводу Влатка Вуковића. Орбин пише на стр. 319.: „Caderono in questa giornata (у боју на Косову) molti personaggi di Rassia et di Bosna. Imperoche Tvarco, Re di Bosna, era in questa lega con Conte Lazaro, a cui haveva mandato in aiuto il suo essercito col Voievoda Vulatco (Вълатко) Vucovich, il quale fuggi etc.

Осим Орбина спомињу војводу Влатка Вуковића у боју на Косову — и Дубровачки летописи.

У летопису Дубровачком по списку Стулли-јевом (изд. В. Макушев у „Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ и бытописателяхъ Дубровника. С. Петербургъ 1867.“) пише под г. 1389. „17. Giugno. Il gran Turcho Amurato in Cossovo poglie attacco la bataglia col Re di Bosnia, Despot Lazar, Vuk Brankovich e Vlatko Vukovich Voivoda, e peri il Gran Turco ed il Re, ne vi fu vittoria.“ А у летописима „Annales Ragusini Anonymi“, што их је приредио г. Сперат Нодило за Monumenta, која издаје хрватска академија у Загребу (Mon. vol. XIV. Scriptores vol. I.) стоји под истом годином на стр. 48.: „1389. Adi 15. giugno, in giorno di S.to Vido, et fo martedì Bosnesi et Gran Turco, li quali Bosnesi furono Despot Lazar Re de Bosna, et Vuch Brancovich et Vlatcho Vuchovich Voevoda; et fu gran ocisione tanto de Turchi, quanto de Bosnesi, et pochi tornarono in suo paese. Et Zar Murat e stato amazato, et Re de Bosna; et la vittoria no se ha dato, ne a Turchi, ne a Bosnesi, perche fu gran ocisione. Et fu la battaglia in Kosovo polje.“ У другом летопису (Николе Рањине), који је у поменутој првој свесци такођер приоштен, нема о боју на Косову ни речи.

Пре свега треба да знаш, Србине брата и српски сине, шта у опште вреде ти стари Дубровачки летописи, а о том потражи — ако то јест сам ниси кадар праведно оценити летописце и повеснике Дубровчана, тих старих Влаха и Латина а потоњих Словињана и најновијих Срба — потражи обавести у расправи поменутога г. Натка Нодила „Први летописци и давна историографија Дубровачка“ (Rad jugosl. Ak. књ. LXV. 92.—129.). Да ли ћеш пак, српски сине, послушати савет мој и набавити себи ту 65. књигу Рада југославенске академије поради оне Нодилове расправе у 14. свеску споменика историских, што их та академија издаје, ја не знам, али тешко да ћеш, јер видим, да си се већ намрштио, и то ваљда због тога, што се у летопису, писаном од непознатог писца, али свакако од неког јал' фра-

тра јал' иначе попа на крају XV. века у Дубровнику, каже, да је г. 1389. 15. Јуна, на дан св. Вида у вторник била баталија између Бошњака и великог Турка (султана), а ти су Бошњаци били: деспот Лазар, босански краљ, Вук Бранковић и Влатко Вуковић војвода, и многи падоше како од стране Турака тако и од стране Бошњака, и мало их се вратило кући. И цар Мурат би убијен и краљ босански и т. д. Е, па кад си тако јако осетљив и набусит, Србине и српски сине, а ти се остави и не читај Дубровачке летописце, јер какав си ти, какав си жесток и жустар и на крај срца ти, те тако нагло падаш из једне крајности у другу крајност, бојим се, да ти не позли, кад би прочитао те Дубровачке летописе и кад би ти уз то морао и ја казивати и обавештавати те у опште о тим најновијим Србима и казати теби, српски сине, ко су били ти Дубровчани од искона и доцније и све до јучер, и како се поносили и односили они према твојим старима и према оном, што је теби свето, ој Србине и српски сине? Жао ми те је и не ћу да ти помутим радости, у којој пливаш. Остав' ме, узми и читај, или ако ти је срце препуно, а ти невај и попевај и кад се испеваш а ти, промене ради, мисли и размишљај — само не читај, немој сад да читаш ове расправе о боју на Косову, односно овај део расправе, где се одговара на питање: ко је дошао у помоћ кнезу Лазару и ко је крв своју проливао на пољу Косову?

Да се међу борцима и Косовским јунацима нашао и војвода Влатко Вуковић, то дакле пишу и летописи Дубровачки и у том се они с Дубровчанином Орбином слажу; али се не слажу с њим у томе, што летописи (и Стули-јев и безимени) пишу, да су на Видов дан 1389. г. с Турчином бој били: краљ босански (Твртко) — и Влатко Вуковић војвода, а Орбин вели, да краљ Твртко није био у боју, већ је само савезнику свом, кнезу Лазару, послао у помоћ војводу свога Влатка Вуковића. Но још нисмо на чисто с летописчевим re de Bosna или di Bosnia. — И у Стулићевом и у анонимовом летопису пише под г. 1349.: „Vense a Ragusa Re Stiepan de Bosna con sua Regina Mara per visitare etc. (Venne a Ragusa il Re e la Regina di Bosnia per visitare etc.)“ — и под г. 1355.: „Morsi il Re di Bosnia a 18. di 7-bre (fu morto Re Stiepan di Bosna adi 18. decembre, in suo paese di Bosna).“ А оба та податка односе се и тичу се српског цара Степана, кога аналита Дубровачки зове „Re di Bosna“, и напред свуда се у тим летописима спомиње „Re di Bosna“ а о српском краљу ни помена. — Пошто пак у летопису анонима фратра пише: „li quali Bosnesi furono Despot Lazar Re de Bosna, et Vuch Bran-

covich et Vlatcho etc.“ и иза Lazar нема *zauere*, ни испред *Re et*, као што има иза Bosna и запете и et, могло би се мислити, да је летописац под „Despot Lazar Re de Bosna“ мислио једну особу и то кнеза Лазара, српског господара и да је под Bosnesi у опште разумевао Србе и српску господу а имено кнеза Лазара, Вука Бранковића и Влатка Вуковића. Но па у Стулићевом преводу стоји: „Re di Bosnia, Despot Lazar, Vuk Brankovich e Vlatko etc.“, то је тешко узети, да и аноним није мислио и на краља босанскога (Твртка) те да у академијиним издању иза Lazar треба да има запета, и да по томе она поменута разлика између казивања Орбинова и назначења летописчева постоји. Летописац Дубровачки каже дакле, да се цар Мурат на Косову сударио и био са краљем босанским, с деспотом Лазарем, с Вуком Бранковићем, а Орбин каже, да је краљ босански Твртко послао кнезу Лазару у помоћ војводу свога Влатка Вуковића. Који од те двојице има право? То нек пресуди трећи, а имено онај Далматинац, који је Дучину историју превео на језик талијански и у свој превод уметнуо повест о боју на Косову, мало друкчију од кратке Дучине повести о том боју. Осврни се назад и наћи ћеш подробно и скоро самим речма преводниковим изложену ту повест, коју је преводник, може бити, у самом Дубровнику чуо и записао. Ту се дакле каже, да је Твртко, краљ босански, послао у помоћ кнезу Лазару, свом суседу и савезнику (*consorte*), Влатка Вуковића, свога нећака (*nepote*), са 20 хиљада ваљаних јунака, — и да је тај војвода (*capitaneo*) краља Твртка са својих 20 хиљада јунака на команду кнеза Лазара први загазио у бој с Турцима.

Краљ Твртко води је исте године и у исто доба од године рат на другој страни те ваља због тог другог рата у Далмацији није могао доћи свом комшији и савезнику, или ако је полагао што на титуљу своју ону: „краљ Србљем“, није могао због упорних Хрвата у хрватском Приморју, који му на лепе његове речи никако не хтедоше отворити капије од градова или му донети кључеве од свију приморских градова — који, велим, због тога рата с *крићанима* није могао доћи главом *својима* у помоћ, кад су ти своји, којих се он краљем називао, одсудни бој били против *некрсти* — доћи не могао већ је послао у поље Косово свога најбољег војводу Влатка, који је пре две године са војводом Радичем Санковићем у два маха (код Билећа и у Рудинама) потукао био Турке до ноге. И то, што се каже и казује, да је Твртко оправио војводу Влатка с војском кнезу Лазару у помоћ, то се оснива на *казивању Орбина и оног незнаног по имену преводиоца Дучине историје*, а у неколико на оном, што је Дубровачки ле-

тописац на крају XV. века записао. Нисам само ја, већ су и други казали и показали извор и повести Орбинове и приповести оног Дучиног преводиоца и интерполатора и према том оценили обе те повести и приповести у опште; но кад такви *људи* и критички писци, као што је г. Рачки и Клајић, г. А. Павић, г. К. Жиречек и Стојан Новаковић, помињу војводу Влатка на Косову, онда нећу ни ја да сам одљуд, већ се придружујем к њима, или ако ме не пуштају у своје друштво, то угледајући се на њих — а то ми баш не могу забранити, — кажем и ја и нећу да поричем, да је војвода Влатко био на Косову. Због војводе Влатка нећу се дакле ни с ким свађати, али пошто сам се због претпостављене ексклузивности поменутог господина мало наљутио на ту господу, то хоћу да се свађам и то баш с њима и то због тричаве ствари, због *презимена* Влатка војводе, који је Србе из Хума и из Подриња и из околине манастира Милешева, гроба св. Саве српског, довео на Косово, да се са Србима од Призрена и од Вучитрна од Рудника и Ваљева, из Кучева и из Браничева бију против Турчина, диндушманина, за крст часни и слободу златну. Сви поменути писци а имено и Рачки и Клајић и Павић и Жиречек и Стојан пишу, да се војвода, кога је краљ Твртко послао кнезу Лазару у помоћ, звао и називао Влатко *Хранић*, а то је погрешно, јер Влатко тај није био син Храње, војводе или кнеза босанскога, већ, заједно с Храњом, братом својим, син *Вука*, те се по оцу Вуку писали и називали *Вуковићи*, а *Хранићи* су били синови Храњини: Сандаљ, Вукац и Вук, којима је Влатко стриц био. Право дакле има и онај Далматинац и Орбин и летопис Дубровачки, који Влатка војводу прозивљу Вуковићем, а Рачки нема право и Рачки је погрешно, назвавши Влатка *Хранићем*. „А она остала господа? Што помињеш само Рачкога, а за њих нећеш да кажеш да су и они погрешили?“ Рачкога спомињем нарочито и зато, што је он *први* написао онако, а знао је, да је Храња био брат Влатку и да се обојица писали и називали Вуковићи и били од племена и куће Косачине или Косача; а они други видели, како је он казао и написао па написаше и они онако погрешно, не испитујући дуго и не разбирајући много, да ли је Влатко доиста био један од Хранића или није био то! И зар ти мислиш — но сад не знам, куд да се окренем и кога да упитам, да ли мисли, — да је њима, то јест оним осталима сугрешницима Рачкога: Павићу, Жиречку и Стојану тако прирастао Влатко војвода за срце или отпао од срца, да се муче с истраживањем правога његовога презимена, које је истраживање права беспослица, као год што је беспослица расправљати и претресати, да ли је правије старо

Кобилић или новије Обилић и да ли треба писати Хребелановић или Гребелановић или Грбљановић; и најпосле, пиши и докажуј ти, колико ти је год воља, да војводи Влатку не приличи и не припада презиме Хранић, да су Милоша од краја XV. па до половине прошлога века сви без разлике и без изузетка називали Кобилићем или Кобиловићем, и да „Грбљановић“ не ваља, опет ће зато и одсада бити доста њих, који ће Влатка звати Хранићем, а кнеза Лазара Грбљановићем, или можда још правије *Иванишевићем*, пошто је г. Иван Павловић Јабланић покушао доказати, да је отац кнеза Лазара био деспот Иваниш а не негдашњи логотет цара Степана, Прибац Хребелановић; и Милош — та Милош био и остаје Милош — *Обилић* за навек!

„— — — нашто тај диван?!“

Нашто? Да су извори, на којима почива тврдња наших уважених писаца, да је у боју на Косову био и Влатко Вуковић, босански војвода, сигурнији и солиднији, него што су, био бих се просто позвао на те солидније изворе и одмах прешао или ушао под кнежев шатор, на пољу Косову разапет, а овако се морало и извијати и успијати, и мазати и замазивати и срдито потрзавати она ситница, и с четвртог прећи на десето, а све то само зато, да се чини говор и да се не каже, да се нешто без сваког даљег говора и приговора узело и за истинити факат признало. Јер су за истинитост тога податка толики наши ауторитативни писци добри стали па ту њиховим ауторитетом застрту и подупрту тврдњу и немачки писци усвојили.

Ето зато тај диван!

А сад „ајдмо, ајдмо да се боримо“! Не, не! Не да се боримо, јер што се бар мене тиче, морам истину казати и признати, да нисам за борбу, а теби, српски сине, теби је отворено поље широко, па ако имаш духа, ако није изумр'o дух старих твојих предака и оних старих мејданџија, трчи и зној се, крши копља и циљај; бори се и подвизавај на том пољу широком; ти се подвизавај а мене, мене стара и невољна, „који већ није ни за што“, пусти, да се мало обазрем на Косовом пољу а у српском стану те да видим, ко се од Србаља, несумњивих Срба нашао, ко се убојао клетве свога господара, кнеза Лазара, убојао и дошао на поље Косово?

„Где год бејаше још слободних Срба — тако ти прича Станоје, брат Јована Бошковића, у IV. слици из српске историје, Београд 1882. — где год бејаше слободних Срба, сви се стекли на Косово. Ту су ти *Мачвани, Сремци и Славонци*; ту Браничевци, Ресавци, *Нишављани и Раичани*; ту Жупљани, Црногорци из Србије и *Старовлашани*; ту поносни Бошњаци са Хумљанима и *Војвођинцима светог Саве*.

Ту се чекају славни Зећани, са равнице и са Црне Горе, са својим храбрим Приморцима. *Ту се виде и сами Власи (Румуни), где српској браћи иретекоше у помоћ, као суседи и једноверци.*

„Војводама ни броја се не зна. Ту ти је“ — но да на час станемо ту и да се још једанпут обазremo и разрачунамо, и да видимо, кога треба избрисати из тога списка. Но ти то већ знаш, читаоче, и ја нећу да понављам оно, што сам већ рекао. Зато хајде даље и уђимо под шатор кнеза Лазара. „Војводама — продужује Станоје — ни броја се не зна. Ту ти је под шатором Лазар са Вуком и Милошем, ту *Твртко Босански, ту иривидно Иван Кастриотић Албански* („Ђурађ Зећанин — каже Станоје мало ниже у истој слици — још је на путу, али се за Косово већ задоцнио. Његово место испунило је народно памћење Иваном Кастриотићем, Албанским, оцем гласовитог Ђурађа Кастриотића („Скендер-бега“) *ту бановић Страхиња, ту Милан и Иван, ту Југ и Југовићи*, и остали, што „војничке вијећају зборе“. „Југу и Југовићима“ — посветио је Станоје особиту слику (сл. III.) а говори о њима у V. слици. Осим поменутих већ српских војвода спомиње се на стр. 115. још војвода Мусић.

Историја не зна за Југ-Богдана и за Југовиће, и не зна, да је тај Југ Богдан таст био а Југовићи да су шуре биле кнезу Лазару, она ништа не зна ни за Страхињу кнеза или бана; или Бановића Страхињу и да је тај бановић Страхиња пашеног био кнезу Лазару, и напоследку не зна она ни за *Ивана* нити пак за *Милана* и да су обојица с Милошем отишла у турски табор и тамо пре Милоша погинула. За све те и за све то не зна историја, то јест наши старији повесни извори и историјски споменици па ни Орбин ни Лукаревић ништа не знају: за њих само *песме и приче народне* и оне по песмама и причама тим око половине прошлога века склопљене *просте и у родослов уврштене повести знају*.

У повести, у правој повести дакле о боју на Косову не може бити говора ни о Југу и Југовићима, ни о Страхињ-бану нити о Милану Топличанину и Ивану Косанчићу или Косајчићу. — А о вечери кнежевој? Та вечеру ту помиње не само Орбин већ и стотину година старији од Орбина *интерарет Дулин* и Дубровчанин *Цривић* (Туберо) — „бит ће дакле, — као што лепо изводи г. А. Павић I. с. стр. 41. — вечера та историјски фактум“. А кад је то историјски факат, то богме и у правој повести о боју на Косову мора бити говора о њему. Добро! И ком је баш толико стало до вечере, нека говори и нек пише о тој вечери, али шта ће јадан да каже и да прича о тој кнежевој вечери у очи Видова дне, кад не сме поменути ни „таста кнежевога, старог Југ Богдана“

ни „миле шуре кнежеве, девет браћа, девет Југовића“, ни „пашенога кнежевога, силна Страхинь-бана“ ни другове Милошеве, лепога Ивана Косанчића или од Косајнице, и високога Милана Топлицу или Топличанина, — кога место старога Југа да посади кнез Лазар с десне стране, и ко место Југовића да „заприми оба крила господскога стола Лазарева“. И шта ће Милош без Милана и Ивана и бановић-Страхинье? И опет Милош — сам и саморан и не зет кнезу Лазару! И хоће ли смети поменути тај, који у правој повести усприча о вечери кнежевој, да је баш Вук, господин и зет кнезу Лазару, опао Милоша, незета кнежевога и не свога пашенога, у кнеза и потворио га неверством, и т. д. и т. д.?

Нека дакле слепи гуслари *певају* уз гусле и прости казивачи нека *причају* без гусала о вечери кнежевој и нека у причама и песмама помињу и Југа и Југовиће и Милана и Ивана и бановића Страхинь; и нека учени песмотворци и стихотворци: Мушички и Стерије и Живковићи и надаље *олаквују* „матер беде вечеру кнежеву“ и у кантатама јасно и гласно помињу те исте, но будући српски историк, којег је задатак сасвим други, него што је гуслара, певача, песника и опевача и нарикача, нека се устегне и не да срцу на вољу, и пишући повест о боју на Косову нека не слуша ни на те песме и приче ни на оне по тим песмама и причама удешене приповести, већ нека пита и испита, шта се у првим и најстаријим те најбољим изворима и повесним споменицима о том каже и како се то, што се у разним изворима каже, међу собом слаже.

Кога смо дакле нашли под шатором кнеза Лазара у очи Видова дне и ко ће сутра дан уз кнеза Лазара изаћи у бој и борити се с Турци? Нашли смо и наћи ћемо:

1. Вука Бранковића, који је са собом повео најстаријег сина свога, младога Гргура, унука кнеза Лазара.

2. Војводу босанскога Влатка Вуковића.

3. Мусића Стефана, нећака Лазарева.

У листини Лазаревој од 9. јан. 1387. писаној у славном граду господства му у *Крушевцу*, помиње се осим логотета му Ненада *Петар жушан*, челник *Михо* и ђефалија *Гоислив*; а у хрисовуљи госпође Јевђеније и синова јој кнеза Стефана и Вука писаној у *Новом брду* год. 1395. помињу се: *војвода Никола*, чије подружје Видославу госпођа Јевђенија (кнегиња Милица) назива својом сродницом: *војвода Михаил*, *војвода Новак*; *Дука* властелин, *Југа* и *Богдан* Радужевић. — Константин философ (Гл. XLII. 266.) помиње, да се између оних могућника, које је кнез Лазар изначела покорио под ноге своје, око г.

1397. нашло одметника, који се не хтедоше покоравати кнезу Стефану, и као такве поименце помиње *Николу* Зоића и *Новака* Белоцрковића или Белоцрквића (од Беле Цркве, потоње Куршумлије), те на основу том можемо узети, да је у боју на Косову био и војвода Никола (Зојић) Острвички и војвода Новак од Беле Цркве, па и онај војвода *Михаил*, који се у листини од год. 1395. помиње као приложник, биће онај исти Михаил, којег и Константин философ на истој страни помиње као благородног и верног кнезу Стефану, иже и вь очи обрѣте се нань клеветшоуштимь и ковь въздвижоуштимь.

А шта је и где је онај *велики војвода Димитрије*, којег Рајић (III. 31.) а по Рајићу Енгел (III. 340.) и Божидар Петрановић (Далм. Магазин за 1839. стр. 85.) приликом освојења града или тврђе *Заркиве* или *Црквиста* (Tzerkovitza) на бугарској граници пред битку Косовску помињу? Што се прво тога *Црквиста* Рајићева тиче, то знај, српски сине, да је то садашњи твој *Пирот*, који су Турци прозвали *Sarköi* (eigentlich *Šcherköi*) а Рајић од тога турскога имена направио *Црквисте*. Рајић је нашао у Левенклављевој мусулманској историји место, које у немачком преводу гласи: „Nun hat unlängst bevor (т. ј. пред битку Косовску) der *Alibascha*, da er wider den bulgarischen Fürsten Sasmenos (Шишман) den Krieg führte, unter anderen Stetten und Schlössern der Sasmenischen Landschaft auch eine sehr feste und hohe Burg, *Sarkive* genannt, erobert. Dieselbe Festung und Schloss war an den Grenitzen der Landschaften Lazari und Sasmenos gelegen, und ward forn her vom Gemöss befestigt, hintenzu lags auf einem Berg. Es merkte aber Lazarus Despot, wie grossen vorthail er durch einnemmung eines solchen an den frontier gelegenen Schlosses erlangen würd, und dargegen auch, wie grosses Schad darauss den seinen möcht zugefügt werden, da es die Türken in irem Gewalt würden behalten. Derwegen er befohlen, es solt der obangeregte Demetrius mit einem Kriegsvolek dahin sich begeben; ihm auch auf-erlegt, die Burg Sarkive den Türken zu entziehen, durch was mittel und weg er kündt und möcht. *Dieser Demetrius hett ein heroische Sterk und Muth, von welchem gesagt ward, dass er im für viel tausent Mann nit pflegte zu fürchten, wenn er nur eine geringe Anzahl Leut bei sich hett.* Derwegen gemeldter Demetrius sich gerüst, zu Ross aufgemacht und ist mit einem auserlesen Haufen aus dem gantzen Lager der Christen zu Sarkive ankommen. — Ward also das Schloss Sarkive dem Demetrio ergeben und eingeraumpt“ — а што се ту даље о судбини тога градића Пирота прича, и како је кнез Лазар послао и оправио у помоћ свога зета Вука са 20 хиљада војске, то нека

сам читалац у поменутој мусулманској историји стр. 168. и 169. изволи прочитати. А на стр. 168. наћи ће више горе и оно место, које се тиче војводе Дмитра, и на које је Левенклав мислио, написавши: „*der obangeregt Demetrius*“, — где се само то каже, да су кнезу Лазару на помоћ дошли Вук зет, — Димитрије — и од Босне: „*Durch diese Botschaften ist so viel ausgerichtet worden, dass Lasarusen Despots Tochtermann, nemlich der Vulk (des Pladic Son, ein fürst zu Ochris, Castoria, Prilisbea, und auch anderer mehr Orten in Macedonien), zu dem Demetrio, Jendis Son, und zum Sarutze Zuni (welcher nam so viel bedeut, als Johann der fallb) Teggiur in Bozna, all seine Macht zusammengestossen, und ein sehr grosses Heer seinem Schweher zu hilf geführt.*“ — Тако Левенклав по турском Нешрији, а у Бернауеровом преводу Нешријеве повести гласи то место: „*Darauf stiessen zu ihm (Tekkur Lazar) sein Eidam Wilk (Wuk Branković), Demetrius, der Sohn Woind's und der Tekkur von Bosnien, Sarutscha Kömi (Vergl. Leunclavii Historia p. 278. „Johannes flavus“)*“, а то је опет покојни А. Брлић превео овако; „На то му се придруже: његов зет Вук, *Димитрије, Војинов син, и кнез босански, Саруџа Кум.*“ Но пошто Нешрије на стр. 75. пише: „*Dann kam sein Eidam Wulk Oghlu und sein Enkel auf die rechte Seite, Jund Oghlu (Johannes) mit dem Könige von Bosnien auf die linke Seite* те је ту Бернауер приметио, да се и на стр. 41. немачког превода има читати *Jund* место *Woind*, то сад

ја, који сам у први мах са г. Рачким (Rad jugosl. Akad. III. 91.), да је поменути храбри војвода Димитрије, који је отео Турком град Широт (Šerköj), био син Војихнин или *кесара Војихне* — у недоумици сам и не знам, шта је и на кога је мислио Нешрије, написавши, да је тај Димитрије *Jendis Sohn* (као што Левенклав) или *Jund Oghlu* (Johannes), као што је Бернауер транскрибовао, — те не знам, ко је и чији је син био тај Димитрије војвода у војсци Лазаревој на пољу Косову. Да није Димитрије тај онај Дмитар војвода, којег господин Константин у запису свом, утврђеном у Штипу 26. Марта 1388. (в. Гласник књ. XXIV. 266.—271.) истиним и всесрдчним братом господства свог назива? Истина, да се у тој листини за тога Дмитра војводу каже, да је он „*вса шира остављ а владциз својмоу Христз привеза се*“ и у Штипу граду основао и саградио манастир, то бих ја ипак рекао, да се он тада још није био покалуђерио но само намеран био то учинити, и да тај Дмитар војвода није био рођени брат господину Константину, већ или брат од стрица или од тетке, која је тетка Константинова била за кесарем *Војихном* и родила Војихни кћер (удату за деспота Угљешу, потоњу монахију Ефимију на двору Лазареву) и сина Дмитра, онога Дмитра војеводу, којег и *Нешрије*, турски повесник, и *бег Константин* г. 1388. помиње. Не знам, да ли други турски повесници, а имено Садудин зна што за тог војводу Дмитра и како му оца његова назива? (Наставиће се.)

Л И С Т А К.

КЊИГА О МАГАРЦИМА.

(DAS BUCH DER ESEL von G. MICHELL. JENA.)

Шта много да извијам! Ово ту у загради је наслов књизи немачкој, што је 1884. године угледала света а мени тек сада до руку дошла; истина, мало касно, но ипак мислим, да не ће с горег бити, ако је и сад, 1888. године, прикажем и уз приказ надовежем још, шта су и други о магарцу писали.

Данашњим даном није се чудити овако чудновату наслову, јер знамо, да има на књигама још и смешнијих наслова, којима се само муштерије вабе, а овамо се у књизи говори о свему другом, само не о оном, што наслов вели. Тако сам помишљао, кад сам узео да прочитам ову књигу, што запрема 285 страна, а уз то има у њој 25 магарећих слика; на видите, преварио сам се; књига наша (молим, да ме не схватите криво) баш говори о суштим, правим магарцима, а не богме о којекаквим

магарцима у „пренесеном“ смислу. Кажем вам, био сам за чудо радознао, каквим се научним апаратом могу готово 300 страна напунити све самим правим магарцима. Да то нису прави магарци, још Бож' помози, могло би се пре разумети. Па ипак, зашто не би ко могао да напише књигу о магарцима, кад је Swift могао силне табакe да напуни „умствовањем“ о метлином држаљету; кад је грчки мудрац Анаксимене могао да спута пажњу својих нестрпљивих слушалаца једном једином сланом ребом; Димостен пак једино тиме, што је говорио о сенци магарчевој. Стао сам да „пунктирам“ по садржају; мислио сам, да ћу да читам о „културној“ историји магарчевој, даље све, што се о њему зна из природописа, приповедака, мита, хералдике и родословија му и т. д., јер толико сам знао, да није увек

био велики магарац тај наш сиромаш магарац, и да му је другде била намењена и важнија улога, него да је увек мета спрдњи дечијој, као код нас. Но једно не бих смео ни за живу главу помислити, а то је, у каквом је облику израђено познато и непознато градиво о магарцу. Овако што у стању је само „научењак“ учинити. Помисли само, драги читаоче, писац нам све горе наведено казује у писмима, што их пише женској глави једној, а уз то и књигу своју истој „посвећује у знак љубави и поштовања.“ Ово је страшно! Књига о магарцима и избраница срца његова! Дед'те, молим вас, нађите ми за то слика. Још да је написао књигу о мачкама, Бож' помози! Ал овако му не могу опростити, док сам жив, ма да је књигу своју духовито, оригинално написао. Но ово је „лична“ ствар, која не спада амо, расправите се на другом месту; ја сам овим примењеним приказом хтео само да се одужим писцу, чија ме је књига више пута у суморним часовима раздрагала.

А сад да преведемо по гдешто по Т. Хајнце-у о овом сиротом, презреном живинчету и да га по свом начину са светим писмом и науком при руци бранимо. Европи на југу је магарац најкорисније живинче, јер је задовољнији, јефтинији и сигурнији од „хата поносита“. Демокрит ово вели о магарцу: „Част и поштење магарцу! Он је постао живом сликом мудраца и стојиком у животињском царству, што му је глава увек оборена, ход обазрив, храна врло проста, оскудна; opakлија сива; што је, и кад га туку, стрпљив; што се уме „вешто“ да понаша, кад му с обе стране њушке подједнако далеко вежеш лена, ситна, мирисава сена, што он као стојик озбиљно „греде“ мети својој, ма да су му о хрбату тешке вреће и ма да му је храна чкаљ и батина; но он не зна за никакве болове, као прави мудрац, стојик.“

Наши људи из суште благодарности, што је тако истрајан и стрпљив, кад је посао свој свршио, пуште га, да једе, где му је и шта му је воља.

За времена патријарака код Јудеја су магарци били важна ствар у народном газдинству. Треће зачело главе прве у књизи о Јову вели: „И имаше стоке седам тисућа оваца и три тисуће камила и пет стотина јармова волова и пет стотина магарица и т. д.“; а иста књига у 12. зачелу 42. главе ово вели: „И Господ благослови пошљедак Јовов више него почетак, те имаше четрнаест тисућа оваца и шест тисућа камила и тисућу јармова волова и тисућу магарица.“ Десета заповед божија казује нам: „Не пожели куће ближњег својега, не пожели жене ближњег својега, ни слуге његова, ни слушкиње његове, ни вола његова, ни магарца његова, нити

ишта, што је ближњег твојега.“ Ту о коњу ни спомена нема; у осталом знамо, да магарца свугде презиру, где га коњу приспобљавају, а не помишљају на то, да коња људи тимаре, а магарца занемарују и злостављају.

И Хорације је био неправедан према магарцу, не држећи га вична, да попусти уздици, ма да је магарац увек био услужан човеку, и ма да је већ и у старо доба вукао терет и употребљаван за јахање. Истина, било је и изнимака; тако знамо, да Јудејима и Римљанима није било слободно магарце и волове презати.*)

На истоку је и дан данас магарац исто тако цењен као и коњ, јак је, живахан, а услед добре неге и стас му је као у коња; чак у неким пословима има првенство. У Александрији, а још више у Кахиру, једино се на магарцима носи терет. Магарци су овде добро урањени и искињени.

Глас у магарца баш није врло „громак“ и „звучан“. У старо доба знамо, да је неким боговима био посвећен. Тако у Мисиру Тифону, а у Грчкој Силину. Неки су богу Марту угојене магарце приносили на жртву. Силинов је магарац гласом својим замењивао убојну трубу у бојевима међу Титанима и боговима и улевао „куражи“ становницима Олимпа.

Неко изасланство ће да дочека Хенрика IV.; словослов стаде говорити, а магарац ће час по да му упадне у реч „хармоничном“ дреком својом, на то ће краљ рећи: „Господо, само један за другим да говорите.“

Луцилије Крас познат нам је као врло озбиљан човек, па се ипак једаред у свом веку насмејао, кад је видио, да му магарац чкаља жваће, рекав: „Грубим уснама ваља груба салата.“

Филемон мал није пукао од смеја, кад је видео, да му магарац смокава једе, па му је одмах дао на то и чашу вина, што је магарац сасвим „стојички“ посркао.

Млеко се магарећим жене у старо доба миле, да буду беле. Тако знамо, да је жену цара Нерона, Попеју, на сваком путу јој 500 магарица пратило. Тадањи лечници лечили су од сушице магарећим месом, а исто тако и оне, којима је коса испадала. Магареће месо јело се у ратовима и о великој ску-

*) Да споменемо овим поводом једну новију анегдоту. Млад неки писац молио Scribe-a, да му у шаљиву игру напише неколико редака, па да се може рећи, да је и он писао, јер ће тако управитељи позоришни пре му примити дело. На ово ће му Scribe рећи, да је писано: „Не прежи вола са магарцем“, на што ће му млади списатељ приметити: „Како ме смете волом називати?“

поћи. Меценат је радо јео меса од ћушета, а Петроније вели, да су на части Трималховој донели на сто меса од кориџанске ћушади.

Аристотеле вели, да су најбољи магарци у Елипу, а најгори у Рети и Аркадији. Боје су били по-

највише сиве, ал било их је и белих, риђастих, па и шараца.

Хтео сам још коју да кажем и о мазгама, но како ми је знано, да је мазга отменијега рода, не бих хтео да је увредим, већ то остављам за други пут.

М. К.

К О В Ч Е Ж И Ћ

ЌЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

РУСКО ПЕСНИШТВО У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Настављамо ову рубрику са „Матицом“, која је под уредиштвом А. Хаџића излазила овде у Новом Саду четир и по године (од Јануара 1866. до Јунија 1870.)

1866. год.: Увелак (из Пушкина), превео Ј. Ј. стр. 59.

1867.: Идем ли ноћом... (Н. Некрасов), превео Ј. Ј. стр. 77. — Полтава, од Александра Пушкина (одломак), не стоји, ко је превео, стр. 583. — Баћушков. Из „Характеристике руских песника“, коју је написао А. Нукуменко; превео Г. М. Матић, стр. 619.

1868.: —

1869.: Сужан. Од Лермонтова. Превео Б. (?) стр. 428. — Дан пре. Приповетка И. С. Тургенева. С рускога превела М. Лебедева, стр. 294. 316. 341. 365. 381. 405. 428. 451. 474. 500. 525. 546. 570. 596. 619. — Верни невољник. Приповетка из руског живота (од ?), превео С. (?) стр. 563. 586. — Појети. Из Д. м. И. Писарева. Превео Ст. Н., стр. 92.

1870.: Кармељук. Приповетка из русинског живота, од Марка Вовчка. Превео Н. (?) стр. 146. 177. 203. 226. 249. — Дневник залипна човека. Написао И. Тургенев. С руског ** (?), стр. 267. 290. 315. 337. 361. 385. 409. — Баволска посла. Приповетка Н. В. Гогоља. Превео с руског Л. К. Лав., стр. 330. 355.

Овом приликом исправљамо погрешку у 11. броју од ове године под овом рубриком на страни 174., где стоји, да је приповетку грофа Л. Н. Толстога под натписом „Срећа у браку“ превео и А. Хаџић, а треба да стоји, да је превод те приповетке, који је издала књижара Браће М. Поповића године 1877. као трећу свеску „Библиотеке за женски свет“, превод Саве Петровића.

— Као прву књигу збирке под натписом „У земљи, где но лимун рађа“ издала је ово дана књижара Браће М. Поповића четир новеле Немца Павла Хајза у преводу уредника овог листа. Поменута се књижара латила, да изда у збирци све новеле Хајзове из талијанског живота, које је уредник овог листа превео. Збирка је прорачунана на три књиге, јер има свега тринаест тих новела. У прву су књигу ушле, по реду, којим су преведене, ове четир: „Везиља Тревижанка“, „Царица у Синети“, „Анина“ и „Беатриче“. Прве три су у преводу први пут изашле у „Јавору“ 1877. а последња у истом листу године 1878.

— Ђуро Т. Перовић са Цетиња намеран је да изда у збирци све своје досадашње песме. Књига ће изнети до пет штампаних табака а натпис ће јој бити Херцеговка.

— 172. свеска Народне библиотеке Браће Јовановића доноси почетак романа из времена Христа Спаситеља под

натписом „Бен Хур“, који је изашао у исти мах у енглеском и немачком оригиналу. Писац тог романа је А. Валас, а за народну је библиотеку роман тај преведен с немачког.

— Јефта Угричић у Београду превео је приповетку Всеволода Гаршина под натписом „Покрај лешине“ и издао је превод у засебној књижици. Исти преводилац јавља, да ће у његову преводу изаћи и друга Гаршинова приповетка: „Крвави знак“. Позива даље на претплату на свој превод романа Достојевскога под натписом „Злочин и казна“. Тај ће превод изаћи у свескама: свега ће бити осам свезака а свеске ће једна за другом излазити у размаку од петнаест до двадесет дана. Осим тога превео је Угричић и Достојевскога „Бедне људе“, који су пре кратког времена изашли већ у српском преводу Јована Максимовића а издањем Браће Јовановића у Панчеву. Угричић јавља, да се његов превод у велике већ штампа и да ће га српска публика за двадесет дана имати у рукама. Исто су тако у преводу Угричићеву дати већ у штампу и Достојевскога „Записници из мртве куће“, од којих смо ми два три одломка (Изазак из заточења. — Нова познанства. — Петров. — Божић у прогонству) донели у нашем листу лашке и ове године у преводу Јована Максимовића. Најпосле је Угричић превео још и с пољског приповетку Луцијана Семеновског под натписом „Водени чарка“ те ће и тај превод дати скоро у штампу.

— Учитељ Благоје Т. Недејић у Београду прикупио је за младеж и издао Збирку одабраних народних умотворина, песама, прича, пословица, заговетака, здравица и басни народних са неколико Доситијевих. На спољашњем натпису, на корицама, стоји I. а то је знак, да ће се та збирка наставити.

С М Е С И Ц Е.

(Славне жене на самрти.) 5. Шарлота Стиглицова. Особена та и духовита Немеца жртвовала се за свога мужа са истим иројизмом са којим се Римљанин Курције негда на коњу стропоштао у провалу, да спасе своју отаџбину. Шарлота се родила 18. јунија 1806., брижно је била однегована и васпитана па се удала за млада песника, који је много обећавао, за песника, који јој је некако као мираз у кућу донео славу. Мирта се обавила око ловора; али баш посред најбујнијег клијања закржљави ловор; поспадаше са њега цветови и лишће, сокови му усануше. Хајрих Стиглин, чији се дар рано развио, преценио је себе те је своју песничку снагу у првом залету премашао. Кад је ваљало да испуни наде, што их је побудио првим својим ступањем на књижевно поље, већ му је геније био изнурен. За пљескањем пријатеља му, за одобравањем Гетовим, које га је храбрило и одушевљавало, дође умор, осећај литерарне немоћи. Захтеви, које је

он сам а које су и други мислили да могу ставити на његову способност, куд и камо су ту способност превазилазили те су га довели до очајања. Срећа, љубимаштво, љубав, све му је то дошло прерано па га је сувише занело. Да би се пред самим собом и пред светом оправдао, свикао је тужити се на судбину своју. Говорио је, како му дужности књижничареке — био је негде као књижничар намештен — дух притискују, а сретни му домаћи живот како му сужава хоризонтат. Еј, да немам никаквих окова, да сам независан и сам на себе упућен,“ уздихао је често, „још бих урадио ниго велико, што би епоху начинило. Али ме убија та свакидашњост па да бих као песник бар нека полета добио, не остаје ми ништа друго, до ли да замислим себи фатум, који се високо подигао над мојом јадном околином.“ Било је онда баш време јадомора и такозване расцепаности, два стања душевна, у која је Хајнрих Стиглиц са неким укљивањем сам себе мамио. Годиола му је та лаж, јер му је тобоже оправдавала нерад и немоћ, али га је и јела изнутра те га начинила плачевним, кукавицом у највећем степену. Теодор Мунт пише о њему: „Сиромаш пријан наш створио се болесно дете, које се плаши смрти. Није умео више ништа сам за себе да уради, па кад би на путу дошли у коју варош а не би се одмах нашла гостијоница, где да одседну, стао би он на улици па би плакао. Како ли је то морало потрести Шарлоту! Шта је она очекивала од свога мужа, каква дела, какве песме, какву песничку славу! Гледала га је сад да осоколи наново па није пре мировала, док није добио допуст, новаца и доколице. Онда су отишли у Кисинген но и у том је купатилу Стиглиц остао исти. Одатле се винули у Хановер до родбине али се Хајнрих Стиглиц и одавде вратио у Берлин исто онако јадан и изнемогао, као што се из Берлина и кренуо. Тада Шарлота у највећој нужди и невољи дође са свим особена, чудновата мисао. 18. децембра 1834. сневало је Хајнрих нешто ванредно. У сну је видео своју жену, како је наједаред нестало у валима а он се у болу свом и тузи за њом тргао из досадашње успаваности те се латио рада. Шарлота је то схватила као опомену с неба. Уображена, силом несрећа, говорила је сама себи, мори и убија мога песника. Права ће га несрећа можда уздићи и одушевити. Можда! Страшна реч у овом случају али је Шарлота ипак на ту реч жртвовала себе. Решила се, да сама себи одузме живот, не би ли огромна туга за њом пробудила мужа њена из летаргије. Чудним је некако случајем она свом младожењи на дан венчања дала општар мач као дар. Сад јој се учинило, да је то тако промисао божја удесила, те под увелим венцем миртовим потражи тај мач, да њим смакне себе са света. Теодор Мунт у књизи својој под натписом „Шарлота Стиглицоваца“ описује овако њену смрт: „Са беспримерном је мирношћом и умном бистрином уредила и удесила по нешто као газдарица. Било је пола седам у вече, кад је Стиглиц од ње отишао. До пола девет имала је још само каде. Извадила је и новце, што их је она чувала, па их је уз друге ствари метла горе на његов сто. Па онда јој је ваљало још урадити нешто важно, ваљало јој је њему написати неколико редака.

Села је те узела велик табак јаке артије, на каквој иначе нигда није писала. Мале цедуље могло је после у забуну и нестати. Последњи ти ретци, што их је за собом оставила, написани су чврстом руком и необично велики слови. Неколико пута мора да се јако заплакала при писању. На неким се речима виде трави сузама. И то је писмо метла на његов сто. За тим је узела свећу па отишла у своју спаваћу собу, па најпре је још узела мач, исти онај мач, који је негда купила још као невеста. У соби њеној била су двоја врата, једна у кухињу, друга у предње собе. Обоја је врата закључала и оставила кључеве у брави. У малој њеној одаји, у којој је скоро само њена бела постеља стајала, мора да ју је вечни мир, којем је ишла у сузрет, задахнуо крепким и утешним дахом. У свему, што је ту урадила, нема ни трага пренагљености или силовитости. Било је то чисто дело човечије воље, то је дело она извела са највећим достојанством своје самосвести. Метла је свећу на умиваоницу па се стала свлачити. Најпре се умилла, обукла чисту белу спаваћу а по глави се повезала белом марамом. За тим је, као иначе, легла у постељу па је ту грозно сигурном руком заболла мач управо посред срца. Мач је из ране опет извукла па га метла крај себе у постељи. Десном је руком покрила рану а левом је бели чаршав повукла себи до врата; главу је завалила патраг у јастуке, па је тако мирно уснула.“ Сав се свет згрозио, кад је чуо за ту смрт, а то већ и с тога, што у првим тренутцима страха и ужаса нико није знао да одгонене узрок и разлоге. Свашта се о том проносило, док нису много доцније дело њено, њену жртву разјаснили последњи њени ретци, који овако гласе: „Несрећнији већ ниси могао бити, војно мој! Али можеш постати срећнији у правој несрећи. У несрећи има често чудноват благослов, тај ће зацело сићи на тебе! Нас смо обоје патили; ти знаш, колико сам ја свагда подносила. Не пребацујем ти, јер си ме волео и чувао као очи у глави. С тобом ће сад бити боље, много боље. Зашто? Осећам то а немам за то речи. Саслаћемо се нас двоје некада, слободнији, без окова. А ти ћеш се ту још ишчаурити из немара те живити у свету као вредан радник. Поздрави ми све, који су ми били мили и драги и који су мене љубили. До века твоја Шарлота. Немој да се покажеш слаб; буди миран, јак и постојан!“ Те су речи њен тестаменат, тестаменат најчистије љубави. На жалост није тај тестаменат ни од какве вајде био за Хајнриха Стиглица. Ако у аналима немачке књижевности име његово и даље живи, није то са његових песничких створова, него са тога, што га је љуба му крвљу својом искупила, да му се име спомиње. За његове се песме давно већ више не зна те само још у старим изањђалим алманасима и цветницима искрене по која песма из његових „Bilder des Orients“ или која друга. Стихови Хајнриха Стиглица немирно, као по сенке, прелећу преко зида оног времена те не остављају за собом јасна трага. Шарлотин лик напротив чист је као сунце и озарен необичним сјајем. Њена је смрт тадашњу омладину немачку истргла из социјалне лажи јадомора и расцепаности те је из крви њене никао нов, здравији и једрији нараштај.

САДРЖАЈ: Анђео туге. Песма од Војислава. — Дух времена сад је таки! (Наставак.) — Питањ ме... Песма Јосипа Берсе. — Забављачица. (Наставак.) — Дар. (Нарциса Жмиховска.) С пољског превео Рајко. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Листак. Књига о магарцима. (Das Buch der Esel von G. Michell. Jena.) Од М. К. — Ковчежић. Књижевне белешке. — Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 ф. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожкића у Београду.